

Przemysław Ziółkowski

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy

MŁODZIEŻOWA SZKOŁA LIDERÓW – JAKO PRZYKŁAD DOBRYCH PRAKTYK W EDUKOWANIU SAMORZĄDÓW UCZNIOWSKICH

YOUTH SCHOOL OF LEADERS - AS AN EXAMPLE OF GOOD PRACTICES IN EDUCATING STUDENT COUNCILS

Streszczenie: Początek lat 90. XX wieku to szereg zmian, które w wyniku transformacji ustrojowej objęły niemal wszystkie obszary funkcjonowania polskiego społeczeństwa. Nie ominęły one także sfery edukacji. Jednym z priorytetów było kształtowanie w młodych pokoleniach postaw prospołecznych i proobywatelskich na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz wspierania samorządności uczniowskiej, która została zapisana w nowej wówczas Ustawie z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty, a dokładnie w jej artykule 55. Brakowało jednak konsekwentnych i spójnych na poziomie systemowym działań, które stymulowałyby rozwój samorządów uczniowskich. W Bydgoszczy zrodził się wówczas pomysł stworzenia Młodzieżowej Szkoły Liderów, dedykowanej liderom szkolnych samorządów uczniowskich. Idea ta spotkała się z ogromnym zainteresowaniem młodzieży oraz uznaniem władz oświatowych na poziomie lokalnym i centralnym. Młodzieżowa Szkoła Liderów działa przez prawie dwadzieścia lat, kształtując kolejne pokolenia liderów szkolnych samorządów uczniowskich i odciskając znaczące piętno na to, co w ówczesnych czasach działo się w placówkach oświatowych województwa bydgoskiego, a po reformie samorządowej – kujawsko-pomorskiego. Dziś wielu absolwentów Młodzieżowej Szkoły Liderów to osoby odgrywające znaczące role społeczne i pełniące eksponowane stanowiska, które z dużym sentymentem i szacunkiem odnoszą się do przygody i doświadczenia, jakie zdobyły w Młodzieżowej Szkole Liderów, której działalności poświęcony jest niniejszy tekst. Jej twórcą był zmarły w 2016 roku mgr Jan Hibner, któremu dedykowany jest ten numer czasopisma.

Abstract: The beginning of the 1990s was a series of changes that, as a result of the systemic transformation, covered almost all areas of the Polish society. They did not avoid the sphere of education. One of the priorities was shaping pro-social and pro-civil attitudes in the young generations for the development of civic society and supporting student self-governance (students council). However, there was a lack of consistency and coherence in activities stimulating the development of student self-governments at the level of system. The idea of creating a Youth School of Leaders, dedicated to the leaders of school student councils, was born at that time in Bydgoszcz. This idea was met with great interest of young people and recognition of educational authorities on the local and central level. The Youth School for Leaders has been active for almost twenty years, shaping successive generations of school leaders of student councils and imposing a significant mark on what at that time

was happening in the educational institutions of the voivodship. Today, many graduates of the Youth School of Leaders are people who play significant social roles and exhibit positions, who relate to the adventure and experience they have gained at the Youth School for Leaders with great fondness and respect. The creator of Youth School of Leaders was Jan Hibner who died in 2016.

Słowa kluczowe: szkoła liderów, samorząd uczniowski, edukacja obywatelska.

Key words: school of leaders, student council, civic education

Wstęp

Lata 90. zapoczątkowały w Polsce doniosłe zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze. Ten fakt znacząco wpłynął na zmianę zachowań dorosłych i młodzieży. Zauważyć należy, że nastąpiły istotne zmiany w środowisku oświatowym, do których zaliczyć należy m.in. nową rzeczywistość ustrojową, wprowadzaną autonomię szkoły wynikającą ze zmiany przepisów oświatowych i wynikającą z nich możliwość podejmowania inicjatyw autorskich, brak programów wychowawczych odpowiadających młodzieży, pojawiające się nowe zapotrzebowanie na nowy model ucznia-obywatela, słabą aktywność społeczności szkolnej i samorządów uczniowskich, kryzys organizacji uczniowskich funkcjonujących w szkole (m.in. ZHP, PCK, SKS).

Mimo niewątpliwych zmian zachodzących w szkołach nadal cele i styl pracy wychowawczej pozostały zanurzone w epoce przeszłej. Jednak młodzież intuicyjnie wyczuwała potrzebę innego przygotowania się do samodzielnego życia. Często szukała szans poza szkołą. Poszukiwała takich form działania, które sprzyjały samorealizacji, radzeniu sobie z problemami gospodarki rynkowej, życiu w państwie obywatelskim. Również nauczyciele wielu szkół wyzwolili się ze stereotypu dydaktycznego, tworząc programy klas autorskich. Był to efekt zapoczątkowanej autonomii szkoły. W ten sposób zrodziła się inicjatywa Szkoły Liderów. Sam zapał i chęć działania nie gwarantowały sukcesu. Potrzebni byli dorośli, by zapewnić opiekę, pomoc specjalistyczną i środki na realizację wytyczonych celów. Szybko okazało się, że inicjatywa znalazła akceptację i szersze zainteresowanie wśród młodzieży, dyrektorów szkół i rodziców. Przyszedł czas na określenie celów, zadań strategicznych i tematyki spotkań oraz wypracowania odpowiedniego stylu pracy. Udało się. Szkoła Liderów zainteresowała wielu fachowców, działaczy samorządowych i osoby znaczące w otoczeniu społecznym. Ułatwiło to realizację programu. Dziś, z perspektywy czasu, stwierdzić można, że Szkoła Liderów wniosła wiele zmian w myślenie i zachowania młodzieży – liderów samorządów uczniowskich szkół ponadgimnazjalnych województwa kujawsko-pomorskiego. Ponadto pośrednio wpłynęła na zmiany w szkołach w zakresie rozumienia i realizacji zadań wychowawczo-opiekuńczych oraz wspieranie indywidualnego rozwoju młodzieży w warunkach, które przeciętna szkoła nie zawsze spełnia.

Działalność Młodzieżowej Szkoły Liderów

Szkoła Liderów to autorski program edukacyjny i profilaktyczny przygotowujący młodzież do działalności samorządowej w państwie obywatelskim, dedykowany młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych z województwa kujawsko-pomorskiego, stworzony przez troje pasjonatów: Jana Hibnera – wizytatora Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy, Lucynę Weroniczak – pedagoga II Liceum Ogólnokształcącego w Bydgoszczy oraz Dorotę Trybuś-Gruszki – psychologa. Twórcy Szkoły Liderów zaprosili do współpracy przy realizacji zajęć licznych ekspertów i specjalistów w zakresie psychologii, pedagogiki, prawa oświatowego, samorządu terytorialnego, socjoterapii, aktorów, przedstawicieli samorządu lokalnego, studentów z różnego typu wyższych uczelni oraz dyrektorów szkół. W późniejszym czasie do zespołu realizacyjnego Szkoły Liderów zaczęli dołączać także niektórzy absolwenci tego programu.

Nabór uczestników Szkoły Liderów odbywał się poprzez dobrowolny udział 1–2 uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych z terenu województwa kujawsko-pomorskiego, rekomendowanych przez swoje środowisko (głównie szkołę). Byli to najczęściej inicjatorzy życia pozalekcyjnego szkół. Corocznie grupa uczestników Szkoły Liderów liczyła ok. 60 osób. Niestety nie zaspakajało to potrzeb tego środowiska, chętnych do udziału w Szkole Liderów było dużo więcej. Cykl kształcenia trwał 1,5 roku. Koszty uczestnictwa liderów (noclegi, wyżywienie i dojazdy) pokrywały dyrekcje szkół ze środków komitetu rodzicielskiego. Organizatorzy dodatkowo zabiegali o sponsorów. Działania te wynikały z konieczności pozyskania środków na realizację programu.

Spotkania Szkoły Liderów odbywały się 3 lub 4 razy w roku szkolnym i trwały 3 dni (weekend). Na miejsce spotkania wybierano każdorazowo wyróżniające się placówki oświatowe, które mogły stanowić inspirację dla młodzieży, rozmieszczone w różnych regionach kulturowych woj. kujawsko-pomorskiego. Starano się decydować na placówki dysponujące internatem, aby umożliwić uczestnikom Szkoły Liderów zakwaterowanie i wyżywienie, przy jednoczesnej optymalizacji kosztów.

Między sesjami liderzy mieli wyznaczone zadania, które wynikały z tematyki danej sesji lub następnej. Powierzone wówczas zadania stanowiły pewną formę przygotowania do nowych zajęć (np. przeprowadzenie ankiety, zorganizowanie spotkania z sejmikiem samorządowym, zorganizowanie imprezy tematycznej itp.).

System szkolenia, jaki założyli twórcy Szkoły Liderów, był kaskadowy:

- Programową grupę wsparcia (ok. 20 osób) stanowili uczestnicy „Szkoły Liderów” o najdłuższym stażu, którzy opanowali podstawowe umiejętności pracy z grupą w systemie szkolenia. Celem ich szkolenia było przygotowanie do prowadzenia fragmentów zajęć (np. integracyjnych) z podstawową grupą liderów.

- Podstawowa grupa liderów (w danym roku szkolnym około 60 osób), którą stanowili liderzy z tej grupy, byli przygotowywani do inspirowania działań i prowadzenia zajęć w samorządach uczniowskich macierzystych szkół.
- Docelowe grupy – samorzady uczniowskie w poszczególnych szkołach, z których pochodzili liderzy, inspirowane przez liderów wypracowywały własny styl pracy w zależności od zasobów i potrzeb środowiska.

Program spotkania obejmował zajęcia warsztatowe (24 godziny), edukację kulturalną i propagowanie zdrowego stylu życia (12 godzin). Plan zajęć realizowany był na sesjach 2,5-godzinnych w grupach liczących 15–20 osób. Założenie planu zajęć stanowiło zapewnienie młodzieży udziału we wszystkich spotkaniach z prowadzącymi.

Podstawą organizacji zajęć był dobór metod nakierowanych na ucznia. Zajęcia prowadzono metodami aktywnymi, opartymi na następujących technikach: gry i symulacje, studium przypadku, projekty, drzewko decyzyjne, dialog w parze, wywiad, dyskusja uporządkowana, technika „sześciu pytań”, listy obserwacyjne, kategoryzacja celów (ranking diamentowy, trójkątny), mapa mentalna, burza mózgów, „akwarium”, psychodrama, techniki socjometryczne, elementy wykładu itp.

Cel prowadzących zajęcia stanowiło wyzwolenie aktywności i twórczego myślenia uczestników zajęć. Zajęcia ukierunkowane były przede wszystkim na to, by:

- uczyć zachowań sprzyjających rozwijaniu demokracji,
- kształtować umiejętności zachowań interpersonalnych w różnych grupach społecznych,
- wskazywać, jak korzystać z praw i stosować się do obowiązków w państwie obywatelskim,
- wdrażać do posługiwania się dokumentami prawa (np. statutem szkoły, Konwencją o prawach dziecka, Powszechną deklaracją praw człowieka itp.),
- inspirować liderów do działań w środowisku swojego miejsca zamieszkania i nauki,
- kształtować umiejętności pracy z zespołem,
- wyposażać w umiejętności w zakresie: metod i technik pracy grupowej, diagnozowania potrzeb środowiska szkolnego, planowania pracy samorządu uczniowskiego, przygotowania do udziału w pracy samorządu uczniowskiego, stosowania aktywnych i kreatywnych metod pracy indywidualnej i grupowej,
- kształtować kreatywne myślenie i odpowiedzialność wynikającą z roli lidera (kształtowanie etyki i tożsamości lidera),
- stwarzać możliwości ćwiczenia zachowań w sytuacjach znaczących dla lidera,

- otaczać opieką merytoryczną wyróżniających się liderów w ramach programowej grupy wsparcia,
- rozwijać samodzielne myślenie i działanie,
- wdrażać do preferowania i modelowania zdrowego stylu życia oraz przeciwstawiania się różnego rodzaju formom przemocy w szkole i w środowisku lokalnym,
- propagować ideę wolontariatu.

Treści poszczególnych sesji i warunki uczenia się liderów uwzględniały m.in.:

- naukę nastawioną na teraźniejszość,
- rozwiązywanie problemów, a nie omawianie tematów,
- branie odpowiedzialności za proces uczenia się i własny rozwój,
- możliwość dzielenia się pomysłami, doświadczeniami w atmosferze otwartości, zaufania i bezpieczeństwa,
- aktywny udział w zajęciach,
- łączne rozwiązywanie problemów teoretycznych i praktycznych.

Warto wskazać w tym miejscu, że planowanie treści sesji poszczególnych zjazdów uwzględniało m.in. oczekiwania młodzieży, propozycje nowości literatury psychologicznej i pedagogicznej, wyniki badań sondażowych i obserwacje życia szkolnego oraz oczekiwania i potrzeby rynku pracy i stylu życia społecznego.

Program edukacyjny Szkoły Liderów obejmował stałe bloki tematyczne.

- Blok samorządności i edukacji obywatelskiej:
 1. Demokracja i samorządność szkolna źródłem edukacji obywatelskiej i przygotowania do życia w państwie demokratycznym.
 2. Przepisy prawa oświatowego i szkolnego jako niezbędna wiedza w budowaniu demokracji szkolnej.
 3. Przewodniczący samorządu szkolnego liderem młodzieży – teoria i praktyka.
 4. Szukanie pomysłów na rozwiązanie problemu nudy i bierności uczniowskiej.
 5. Uczymy się planowania pracy, przewodniczenia i prowadzenia spotkań, zebrań, szkoleń – z różnymi grupami społecznymi.
 6. Jak pisać pisma urzędowe?
 7. Plan pracy samorządu szansą kształcenia umiejętności z zakresu marketingu i zarządzania.
 8. Prawa i obowiązki wynikające z pełnionych różnorodnych ról społecznych w strukturze samorządu szkolnego.

9. Przygotowujemy się do oficjalnych i roboczych spotkań z dyrekcją szkoły, radą pedagogiczną, radą rodziców oraz przedstawicielami instytucji i urzędów.
 10. Wybrane problemy dotyczące zmian w przepisach oświatowych.
- Blok komunikacyjny:
 1. Rola komunikacji werbalnej i niewerbalnej.
 2. Stosowanie technik komunikacyjnych (parafraza, odzwierciedlenie, pytania otwarte, komunikat „ja”).
 3. Wykorzystanie analizy transakcyjnej do skutecznej komunikacji.
 4. Analiza barier w kontakcie.
 5. Informacja zwrotna jako sposób na skuteczny kontakt interpersonalny.
 6. Zasady proksemiki – stosowanie ich w sytuacjach społecznych.
 - Blok negocjacyjny:
 1. Zapoznanie z etapami negocjacji.
 2. Zapoznanie ze stylami negocjacji.
 3. Zapoznanie z technikami negocjacyjnymi.
 4. Rozwiązywanie konfliktów w sytuacjach szkolnych.
 5. Metody twórczego myślenia w związku z szukaniem trafnych rozwiązań problemów negocjacyjnych.
 - Blok asertywny:
 1. Rozróżnianie zachowań agresywnych, asertywnych i uległych.
 2. Uczenie się zachowań asertywnych w sytuacji oceny – radzenie sobie z krytyką, zamiana oceny na opinię.
 3. Asertywność w kontakcie z autorytetem.
 4. Radzenie sobie z presją i manipulacją.
 - Blok zajęć związanych z diagnozowaniem potrzeb środowiska:
 1. Podstawowe wiadomości na temat konstruowania narzędzi badawczych.
 2. Analiza statystyczna i jakościowa wyników badań.
 3. Wykorzystanie zebranych i opracowanych informacji do planowania pracy samorządu.
 - Blok zajęć poświęconych organizowaniu pracy z grupą:
 1. Wdrażanie do pracy zespołowej.
 2. Analiza ról w grupie zadaniowej w celu podniesienia efektywności pracy.
 3. Metody i techniki pracy z grupą.
 4. Tworzenie scenariuszy zajęć integracyjnych (w ramach pracy samorządu, biwaku integracyjnego, grup warsztatowych).

- Blok zajęć poświęconych tożsamości lidera:
 1. Bilans zysków, strat i pułapek liderowania.
 2. Etyka pracy lidera.
 3. Lider jako animator zdrowego stylu życia w środowisku szkolnym.
 4. Znajomość problematyki związanej z przemocą. Sposoby reagowania na przejawy przemocy oraz znajomość miejsc i procedur udzielania pomocy ofiarom.

Z analizy dokumentów Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy

Program Szkoły Liderów składał się z kilku sesji wyjazdowych, na których podejmowane były różne bloki tematyczne. Stały element pojawiający się na każdej sesji stanowiła samorządność uczniowska. Poniżej zaprezentowano tematy dotyczące samorządności podejmowane podczas spotkań.

- Program pracy samorządowej na kolejny rok szkolny.
- Udział samorządu w pracach nad nowymi aktami prawa szkolnego w związku z rozporządzeniami Ministerstwa Edukacji.
- Konstruowanie programów i ofert dających możliwości pozyskania środków na inicjatywy samorządów.
- Konstruowanie oferty programowej samorządu.
- Dyskusja nad dokumentami: Konwencja o Prawach Dziecka, Powszechna deklaracja praw człowieka.
- Zajęcia integracyjne klas I jako sposób prezentacji inicjatyw samorządowych i pozyskiwania uczniów do współpracy.
- Rola samorządu szkolnego w rozwiązywaniu problemów przemocy psychicznej i fizycznej wśród rówieśników.
- Kreowanie rozwoju samorządności szkolnej metodami pracy lidera.
- Samorząd szkolny – fikcja czy rzeczywistość?
- Zadania samorządu szkolnego w tworzeniu bezpiecznej szkoły.
- Udział samorządu w rozwiązywaniu spraw spornych i eliminowaniu negatywnych zachowań uczniów.
- Możliwości oddziaływań samorządu na zachowania ryzykowne młodzieży.
- Przepisy prawa oświatowego w kontekście działalności samorządu uczniowskiego.
- Jak rozwiązywać problemy finansowe samorządu uczniowskiego?
- Samorządność a kształtowanie się postaw obywatelskich.
- Organizacja pracy przewodniczącego samorządu uczniowskiego w relacjach z organami szkoły.

- Opracowanie projektu: „Samorząd uczniowski drogą do samorządu uczniowskiego”.
- Praca nad dokumentacją Stowarzyszenia Rozwoju Samorządności Młodzieży.
- Sprawozdanie z Ogólnopolskiego Spotkania Samorządów Uczniowskich nt. „Europejski lider młodzieży”.
- Prezentacja i omówienie przykładowego regulaminu samorządu uczniowskiego – analiza podstaw prawnych.
- Płaszczyzny współpracy samorządu uczniowskiego z radą pedagogiczną.
- Planowanie i organizacja pracy samorządu uczniowskiego.
- Sposoby tworzenia i prowadzenia dokumentacji własnej i samorządu uczniowskiego.
- Płaszczyzny współpracy samorządu uczniowskiego z radą rodziców.
- Trudne sytuacje w grupie zadaniowej realizującej program samorządu uczniowskiego.
- Przygotowanie do podejmowania zadań samorządowych uczniów w gimnazjum.
- Tożsamość lidera i umiejętności niezbędne do współpracy i pracy w samorządzie uczniowskim.
- Wykorzystanie aktywnych metod pracy z grupą w diagnozowaniu potrzeb środowiska szkolnego i planowaniu pracy samorządu.
- Regulamin samorządu szkolnego jako istotny dokument prawa wewnątrzszkolnego regulujący pracę samorządu i współpracę z podmiotami szkoły.
- Projekty jako sposób realizacji inicjatyw i przedsięwzięć młodzieży w środowisku lokalnym.
- Strategia państwa dla młodzieży na lata 2003–2012.

Powyższe tematy przedstawiono dzięki analizie dokumentów z ostatnich kilku lat, zawierających plany zajęć poszczególnych sesji. Tematy te świadczą o tym, iż Szkoła Liderów kładła duży nacisk na rozwijanie samorządności uczniowskiej wśród uczestników programu w oparciu o aktualną sytuację oświatową.

Z refleksji uczestnika i prowadzącego zajęcia na Młodzieżowej Szkole Liderów

Młodzieżowa Szkoła Liderów kładzie bardzo duży nacisk na kształtowanie umiejętności komunikacji interpersonalnej. Młodzieżowa Szkoła Liderów zakładała, że komunikacja jest jedną z ważniejszych umiejętności, ponieważ przez całe życie człowiek spędza wśród ludzi, porozumiewa się z nimi i współpracuje. Kolej-

ne strategiczne umiejętności, jakich rozwijanie obrała za cel Młodzieżowa Szkoła Liderów, to umiejętność pracy w grupie, bowiem osoby uczestniczące w zajęciach to liderzy samorządów uczniowskich, którzy między sesjami MSL mieli organizować pracę z grupami w swoich szkołach i środowiskach lokalnych. Efektywna współpraca w grupie zależy bowiem od poprawnej komunikacji. Wśród pozostałych kompetencji, do których rozwijania dążyła MSL, były m.in.: organizacja i planowanie, kreatywność, pewność siebie, asertywność, kierowanie grupą.

Istotnym celem Młodzieżowej Szkoły Liderów było inspirowanie jej uczestników do podejmowania działań w środowisku swojego miejsca zamieszkania i nauki, a więc kształtowanie aktywnej postawy w środowisku lokalnym. MSL proponowała pomiędzy sesjami różne zadania do wykonania. Zadania te wymagały od uczestników podjęcia aktywności i wpływały na rozwijanie takich kompetencji jak: organizacja pracy, kreatywność, umiejętność komunikowania się w sytuacjach zadaniowych. Miały one wpływ na lepszą współpracę z uczniami i z członkami samorządu, na integrację samorządu, na pokonywanie barier w nawiązywaniu nowych kontaktów, na przełamywanie strachu przed rozmowami z dorosłymi (zarówno pracownikami szkoły, co wpłynęło na lepszą współpracę z organami szkoły, jak i przedstawicielami instytucji i firm). Pomagały one również rozwiązywać trudne sytuacje, rozwijały asertywność, a także otwierały i uwrażliwiały na innych ludzi. Korzyści związane z umiejętnością organizacji pracy pozwalały nauczyć się sprawnego działania, prowadzenia dokumentacji, kierowania grupą, planowania, wytyczania celów do osiągnięcia i dążenia do nich za pomocą „małych kroków”, przedsiębiorczości oraz systematyczności. Pomogły także w poznaniu prawdziwej struktury własnego samorządu oraz ukształtowaniu takich cech charakteru jak odpowiedzialność, sumienność, rzetelność, pokora, cierpliwość, pewność siebie, analityczne myślenie, satysfakcja z wykonywanych zadań, wykorzystywanie nabytych umiejętności, rozwijanie własnych zainteresowań. Miały również wpływ na rozwój kreatywności oraz umiejętność twórczego rozwiązywania problemów, ilość generowanych pomysłów, a także na sposoby wdrażania innowacyjnych rozwiązań.

W założeniach Młodzieżowej Szkoły Liderów doświadczenia, jakimi dzielili się uczestnicy programu, miały stanowić dla nich wzajemną inspirację do podejmowania działań w ich środowisku lokalnym. Dotyczyły one przede wszystkim organizacji imprez szkolnych. Uczestnicy próbowali wcielać zasłyszane pomysły dotyczące różnych przedsięwzięć albo starali się je zmodyfikować odpowiednio do potrzeb własnej szkoły. Jak wielokrotnie podkreślali – nie zawsze istnieje możliwość zorganizowania podobnych imprez lokalnych, gdyż zależy to nie tylko od inicjatywy, ale także od możliwości, jakie daje szkoła i społeczeństwo lokalne. Doświadczenia innych wpłynęły na dokonanie zmian w składzie samorządów uczniowskich, w sposobie przeprowadzania wyborów do samorządu, wpłynęły na efektywność funkcjonowania samorządu. Zachęcały one także do pozyskiwania

funduszy na rozwój. Uczestnicy mieli okazję porównać pracę własnego samorządu z innymi samorządami, zaobserwować, co warto by zmienić, aby dorównać pracy tym dobrze prosperującym. Niektórzy spostrzegli, że oprócz pracy w szkole jest również miejsce na zabawę. Inni wykorzystali pomysły na aktywowanie społeczności uczniowskiej, na sposób dotarcia do osób, które nie współpracują z samorządem. Ważna też była możliwość dzielenia się problemami i sposobami radzenia sobie z nimi. Doświadczenia uczestników pomagały uniknąć wielu błędów. Wymiana doświadczeń wpłynęła na to, że samorządy zaczęły ze sobą współpracować.

Niewątpliwie także sam udział w sesjach Młodzieżowej Szkoły Liderów wpłynął pozytywnie na uczestników, przede wszystkim w aspekcie emocjonalnym, bowiem obecność osób w podobnym wieku i o zbliżonych ambicjach korzystnie oddziaływała na ich samopoczucie. Uczestnicy sesji mieli świadomość tego, że otaczają ich osoby mające podobne problemy, wątpliwości, osoby o podobnych zainteresowaniach. Można wnioskować, że udział rówieśników w programie wpłynął na to, że respondenci czuli się bezpieczniej, swobodniej, bardziej pewni siebie. To z kolei rzutowało na sposób ich komunikowania się. Łatwiej było im nawiązywać kontakty i porozumiewać się z rówieśnikami. Dzięki temu natomiast łatwiej im się ze sobą współpracowało w trakcie programu, a także poza nim.

Uczestnicy programu Młodzieżowej Szkoły Liderów tworzyli pewną wspólną grupę ludzi, która chce robić coś dla innych, chce zmieniać swoje otoczenie. Byli to ludzie aktywni i zaangażowani w podejmowane działania. Deklarowali również, że tworzą zgraną społeczność, ale zarazem otwartą zarówno na nowe kontakty, jak i nowe pomysły. Społeczność stworzona przez uczestników Szkoły Liderów charakteryzowały dobre relacje, umiejętność współpracy, zaangażowanie, aktywność oraz „zgranie”. Można więc stwierdzić, że uczestnictwo w programie Szkoła Liderów sprzyja kształtowaniu poczucia wspólnego działania.

Podsumowanie

Dla uczestników Szkoły Liderów udział w sesji był najczęściej pierwszym życiowym doświadczeniem wyrażania w różnorodny sposób opinii i uwag na temat prowadzonych zajęć. Dotyczyły one treści zajęć, doboru metod, wykorzystania czasu, stylu pracy prowadzących itp. Ewaluację programu Szkoły Liderów i jego realizacji prowadzono, stosując: różnego typu arkusze ewaluacyjne, anonimowe ankiety, karty ewaluacyjne, rysunki, dyskusję grupową po zajęciach, analizę frekwencji i aktywności na zajęciach. Zgromadzone materiały potwierdzają m.in. akceptację programu, stylu pracy, panującą atmosferę, korzyści z uczestnictwa i spełnienie oczekiwań młodzieży.